

## ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ З КРИМІНАЛЬНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ЧЕРЕЗ ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ РОБОТИ

самодіагностику". Рух до професіоналізму неминуче супроводжується спрямованістю свідомості психолога на самого себе, на самооцінювання, самопроектування, прогнозування й визначення "сценарію" свого подальшого професійного життя, посилення авторства своєї професійної біографії. Цей рівень професіоналізму вимагає зрілого професійного самовизначення, самоусвідомлення, професійної рефлексії.

Професійна компетентність характеризується, крім розвинутих вмінь у визначеному виді діяльності, морально-духовними якостями особистості і володіння нею ситуацією, що склалася [4]. На думку Б.Г. Ананьєва, людина як система, визначається індивідуальними, суб'єктивними, особистісними характеристиками, тому можна стверджувати, що в професійній компетентності, крім суб'єктивних властивостей професіонала (володіння технологіями, вміннями і навичками

фаху), яскраво представлені особистісні його характеристики.

1. Зазикін В.Г., Чернишов О.П. Акмеологічні проблеми професіоналізму. – М., Мисль, 1993. – 48 с.

2. Кондратьєва С.В., Даукша Л.М. Професіоналізм у педагогічному спілкуванні. – Гродно: Гр. держ. універ. ім. Я. Купали, 2003. – 272 с.

3. Петрусинський В.В. Про системне вимірювання професіоналізму// В кн.: Основи загальної та прикладної акмеології; за ред. О.О. Деркача. – М.: Наука, 2003. – С. 190 – 194.

4. Ситніков А.П. Акмеологічний тренінг: теорія, методика, психотехнологія. Технологічна школа бізнесу. – М.: Просвіта, 1996. – С. 429.

**Володимир Шахов**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки  
**Юлія Шикова**, аспірант кафедри педагогіки

Вінницького державного педагогічного університету  
імені Михайла Коцюбинського

## ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті розкривається сутність поняття "цінність", виявлена структура ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів як важливого показника особистісно орієнтованої базової педагогічної освіти.

**Постановка проблеми.** З утворенням у 1991 році Української держави розпочалася розбудова нового шкільництва, одним із завдань якого є формування національних ціннісних орієнтацій, національної свідомості та самосвідомості як цінності. Ціннісними орієнтирами освіти проголошені демократизм, гуманізм, відкритість світові, прилучення до загальнолюдських цінностей. У системі шкільного навчання і виховання учня почали розглядати як найголовнішу цінність з особливим, притаманним кожному багатим внутрішнім світом, зі здатністю до саморозвитку й самовдосконалення. Педагоги нової генерації покликані формувати у дітей почуття патріотизму, громадянськості, державницької ідеології, гуманності, співчуття. Розуміння, толерантність, совість, честь, любов, дружба як ціннісні орієнтації, мають бути втіленими у життя, стати нормами поведінки. Так задекларовано у державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття). Це зумовлює змістове наповнення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. Як підкреслює

О. Сухомлинська, цінності, ціннісні орієнтації важливі для вчителів не лише за своїм конкретним змістом, а й як засіб існування моральності – форми свідомості й особливого типу взаємостосунків. Йдеться про необхідність та першочерговість визначення засобів інтеграції у школу цінностей як культурних детермінант [7]. Одним із дієвих шляхів є засвоєння студентами вищих педагогічних закладів освіти гуманістичних ціннісних орієнтацій у процесі базової педагогічної підготовки, оскільки це важливий компонент готовності майбутнього вчителя до загальнопедагогічної діяльності.

У педагогічній діяльності проблемі цінностей належить провідне місце, оскільки цінності, поряд з нормами, зразками, ідеалами, є важливим компонентом даної регулятивної системи, "аналіз аксіологічних засад різних видів соціальної практики є однією з базових складових педагогічного дослідження" [4].

Поняття "цінність" як одне з ключових сучасній педагогічній науковій думці використовується для означення об'єктів і явищ,

їх властивостей, а також абстрактних ідей, що втілюють моральні ідеали і служать еталонами в суспільному житті.

**Аналіз останніх досліджень.** Зміст поняття “цінність” учені трактують неоднозначно. Більшість визначають його через виділення характеристик, властивих формам суспільної свідомості: значущість, нормативність, корисність, необхідність, доцільність. Стверджується, що виникнення цінностей пов’язане, з одного боку, з предметами, явищами і їх властивостями, способами задоволення певних потреб та інтересів (Дж. Дьюї, Р.Б. Перрі), з іншого – цінність є судженням, пов’язаним з оцінкою існуючого предмета чи явища людиною, суспільством. Процес “оцінювання”, на думку представників гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс), може бути заснованим на мудрості організму людини. Цінність розуміють і як атрибут до синонімів поняття смислу і значущості (Т. Олпорт, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе) [6]. Підкреслюється, що цінність – це форма виявлення певного роду відношення між суб’єктом і об’єктом. Визначення ступеню відповідності об’єкта потребам і меті суб’єкта лежить в основі ціннісного підходу [3].

Аксіологічний підхід до вивчення педагогічних явищ і процесів дозволяє освітити внутрішній бік взаємозв’язку особистості і суспільства, побачити особистісний аспект орієнтації майбутнього вчителя на цінності освіти. Для цього звернімося до поняття “ціннісні орієнтації”, що виникло на стику ряду наук про людину (В. Алексеева, Т. Мальковська, В. Мухіна, В. Ядов).

**Мета даної статті** – обґрунтування важливості аксіологічного компонента змісту базової педагогічної освіти та визначення структури ціннісних орієнтацій майбутніх учителів.

**Виклад основного матеріалу.** Педагогічний аспект проблеми орієнтації особистості в навколишньому світі загалом полягає в тому, щоб широкий спектр об’єктивних цінностей педагогічної діяльності зробити предметом усвідомлення, переживання як особливих потреб особистості, щоб об’єктивні цінності стали суб’єктивно значущими, стійкими життєвими орієнтирами особистості, її ціннісними орієнтаціями. Формування ціннісних орієнтацій сприяє процесу розвитку особистості в цілому.

Орієнтація – необхідний компонент будь якої сфери життєдіяльності. У загальнопедагогічній підготовці студентів орієнтація на гуманістичні цінності забезпечує особисту професійну зрілість, самостійність майбутнього вчителя.

У контексті означеної проблеми орієнтація майбутнього вчителя на гуманістичні освітні

цінності є складовою процесу базової педагогічної освіти і визначається як сходження особистості до гуманістичних цінностей сучасної освітньої сфери. Важливим у даному процесі є розв’язання таких проблем, як: врахування педагогічних закономірностей і механізмів присвоєння особистістю гуманістичних цінностей; ціннісне наповнення змісту освіти і виховання; педагогічні умови становлення гуманістичних ціннісних орієнтирів майбутнього вчителя.

Система ціннісних орієнтацій, їх змістова наповненість завжди адекватна системі цінностей суспільства. Ця закономірність виводиться із загального закону педагогіки, діахронного аналізу даних психолого-педагогічних досліджень, проведених в експериментальних умовах (В. Анненков, В. Волкова, В. Дзюба, А. Кир’якова, З. Павлютенкова, Є. Шиянов та інші). Своєрідність сучасної освітньої ситуації полягає у пошуку ціннісних орієнтирів в умовах кардинальної переоцінки цінностей, народженні нових пріоритетів.

Орієнтація – це процес особистісного розвитку, в якому формування, зміна, інтеграція її компонентів веде поетапно до вищої цілісності. Нагромадження компонентів розвитку, їх збереження, збагачення і реорганізація, розчленування, ієрархія та інтеграція їх функцій, забезпечують виникнення нових структурних утворень, нових функцій ціннісного образу світу, образу “Я”, образу майбутньої професії. У зв’язку з цим особливого значення набуває педагогічна аксіологія, ціннісні орієнтації вчителя, оскільки культура особистості педагога є визначальним фактором в орієнтації школярів на соціально значущі цінності. Зміна педагогічної позиції з монологічної на діалогічну, сходження педагога до потреб учня, цінностей дитинства є однією з провідних педагогічних умов орієнтації особистості у світі цінностей.

Освіту визначають як одну з найбільш суттєвих цінностей, важливих для всіх історичних форм, без якої неможливий прогресивний розвиток. Ієрархія цінностей освіти вибудовувалася історично, її ціннісний ряд має свою логічну послідовність. У визначенні філософа В. Біблера – це поняття “людина”, “культура”, “життєдіяльність”, “спілкування”, “ставлення” [1]. Щодо цінностей педагогічної освіти ця послідовність виглядає: людина (вільна, активна, відповідальна за прийняття рішень, творча, здатна до співпереживання, до діалогу як співрозмовник, культурна, гуманна, моральна); культура, життєдіяльність (спільна, створююча і творча); ставлення (до Бога; до людини –

співчуття, співпереживання; до дитинства – турбота, милосердя, доброта, захист, підтримка; до освіти – як до процесу неперервного розвитку й самовдосконалення людини; до культури, до суспільства, до держави) [1].

Є. Бондаревська визначає динамічну систему загальнолюдських педагогічних цінностей, творчих способів педагогічної діяльності та особистісних досягнень людей, які займаються навчанням і вихованням як основу гуманістичної педагогічної культури. До основних педагогічних цінностей автор відносить:

- людські – дитина як головна педагогічна цінність, і педагог, який здатний до її розвитку, співробітництва, соціального захисту особистості, допомоги і підтримки її індивідуальності, творчого потенціалу;

- духовні – сукупний педагогічний досвід людства, відображений у педагогічних теоріях і способах педагогічного мислення;

- практичні – способи практичної педагогічної діяльності, перевіреної практикою освітньо-виховної системи, педагогічні технології;

- особистісні – педагогічні здібності, індивідуальні особливості особистості педагога як суб'єкта педагогічної культури, педагогічного процесу та особистої життєвості [2].

Важливість проблеми формування гуманістичних ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів потребує пошуку адекватних методів їх визначення.

Для виявлення структури ціннісних орієнтацій студентів як винятково важливого показника особистісно орієнтованої базової педагогічної освіти у нашому дослідженні використовувалася методика М. Рокича [5]. Вона в узагальненому вигляді відображає найбільш актуальні цінності людини, що живе і працює в сучасному суспільстві.

Змістова сторона ієрархічної структури ціннісних орієнтацій студентів визначалася за величиною рангу, отриманого тією чи іншою цінністю. Цінності, розташовані згідно з отриманим нами значеннями, утворюють ієрархічну змістовну структуру ціннісних орієнтацій студентів. Природно, що цінності, які потрапили у верхню частину цієї структури, визначають провідну, основну орієнтацію студента на ті або інші цілі педагогічної діяльності, характеризують спрямованість особистості студента. Цінності, розташовані в нижній частині ієрархічної структури, також характеризують спрямованість особистості, тому що показують, які цілі не мають значення для студента. Цінності, що згрупувалися в середині ієрархічної структури,

малоінформативні для визначення загальної спрямованості особистості. Для них характерна тенденція до зміни свого рангового місця залежно від умов життя й діяльності людини, тобто вони більше, ніж інші, залежать від ситуативних впливів і лише додають певні штрихи до загальної оцінки змістової сторони ціннісних орієнтацій особистості.

Отримані нами дані анкетного опитування репрезентативної вибірки студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, дозволяють представити ієрархічну систему базових педагогічних ціннісних орієнтацій, характерних для сучасних студентів – майбутніх педагогів. У студентів найвищий ранг і, отже, абсолютне перше місце посідає цінність “освіченість” (середній бал 5,47). Крім неї, до основної групи цінностей, що визначають головну орієнтацію студентів, входять “відповідальність” (5,53), “упевненість в собі” (6,70), “справедливість” (7,23), “дисциплінованість” (8,35) і “самостійність, незалежність” (9,18), “терпимість до думок інших” (9,71), “чуйність” (9,76).

Такий склад цінностей професійного розвитку, де провідна роль належить суспільно значущим цінностям, для сучасних студентів, був дещо неочікуваним. Навіть, якщо зробити невелику (анкетування було анонімним) поправку на дію ефекту соціальної бажаності, структура ціннісно-орієнтаційної сфери майбутніх учителів є цілком прийнятною для успішного професійного зростання, і разом з тим далекою від оптимальної для особистісної самореалізації.

Середину ієрархічної системи займає велика група цінностей, які в очах студентів мають істотне значення, але здаються їм другорядними в порівнянні з головними цілями для професійного розвитку. Цю групу склали: “раціоналізм” (10), “особистий розвиток” (10,23), “творчість” (10,35), “любов до дітей” (10,47), “цікава робота” (10,94).

Остання в структурі ціннісних орієнтацій студентів – цінність “матеріальна забезпеченість” (відсутність матеріальних труднощів) (17,18) свідчить, що студенти не однаково оцінюють запропоновані цінності. Для одних усі запропоновані цінності здаються однаково значущими, для інших мають різну важливість, що дозволяє їм диференціювати цінності, тобто виділяти ті з них, які є головними або другорядними щодо цілей професійного зростання. Це дає підстави говорити про те, що одні студенти мають диференційовану структуру цінностей, а інші всі цінності сприймають як однаково важливі, що свідчить про відсутність у них диференційованої структури ціннісних орієнтацій.

